

Arkeologisk undersökning och
skadedokumentation av

NYUPPTÄCKTA KOKGROPAR

Gläborg 4:25
Håby socken
Munkedals kommun

BOHUSLÄNS MUSEUM

Rapport 1999:18

Åsa Algotsson

Arkeologisk undersökning av

**Skadade, nyupptäckta
kolgropar**

Håby socken
Munkedal kommun

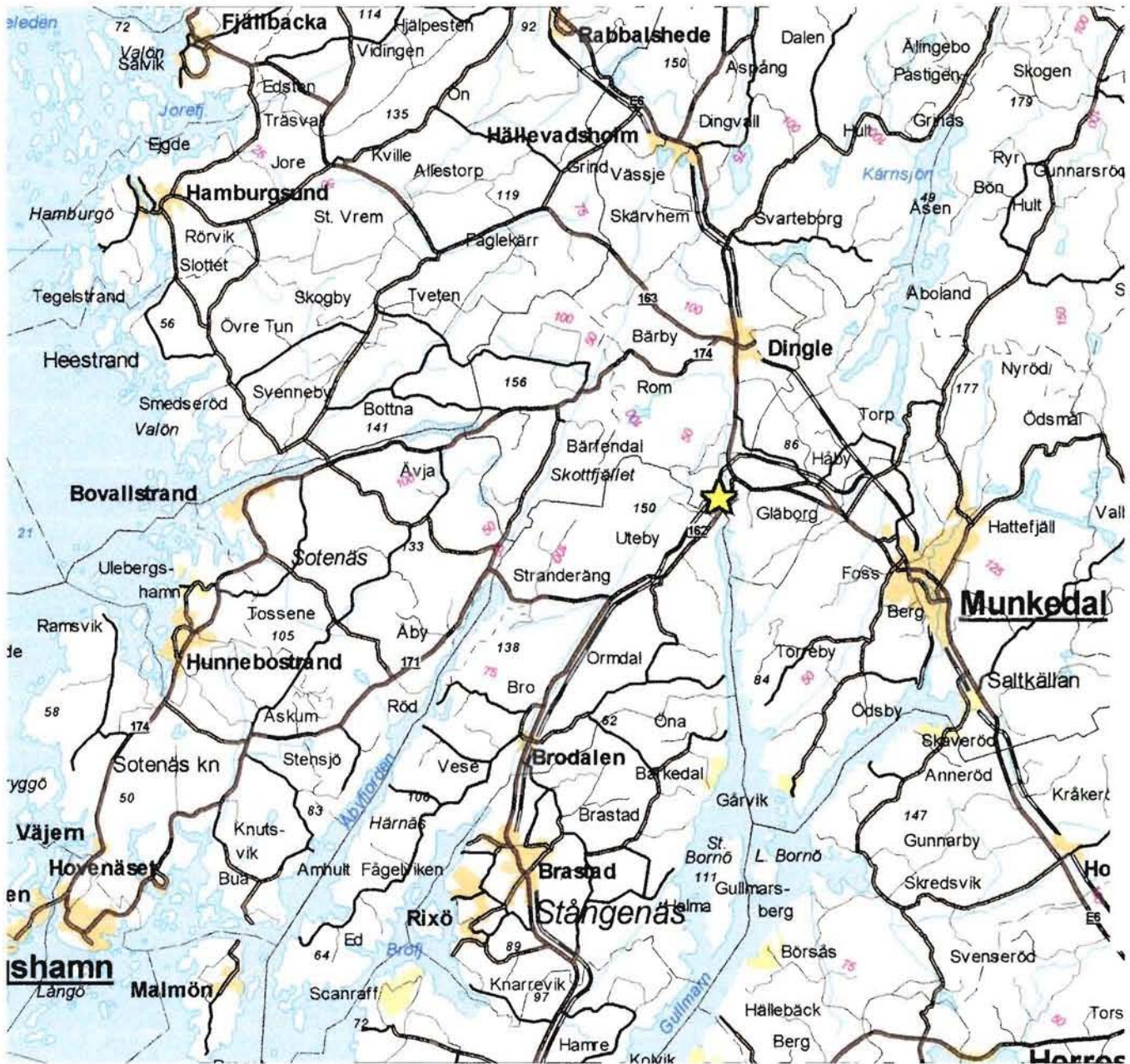
*Ur allmänt kartmaterial
från lantmäteriet
medgivande 90.80.12.*

*Bohusläns museum 1999:18
Åsa Algotsson*

INNEHÅLL

	Sida
INLEDNING	3
SYFTE	3
NATURLANDSKAPET	3
KULTURLANDSKAP OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ	4
METOD OCH DOKUMENTATION	4
PLATSEN OCH ANLÄGGNINGARNA FÖRE UNDERSÖKNING	4
UNDERSÖKNINGSRESULTAT	5
Området efter framrensning	5
Avbanad yta	5
Schakt 1 & profil 1	6
Schakt 2 & profil 2	6
Anläggningsbeskrivning	7
Lager	9
Fynd	9
Dateringar	9
SLUTSATSER	10
Till vad användes kokgroparna?	10
SAMMANFATTNING	12
TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER	13
LITTERATURHÄNVISNING	14
<i>BILAGA; ¹⁴C dateringar</i>	15

Karta över mellersta Bohuslän med undersökt område markerat med gul stjärna

RAPPORT

Arkeologisk undersökning av ny fornlämning, på fastigheten Gläborg 4:25, Håby sn, Munkedals kn. Bohuslän i Västra Götaland.

Inledning

I samband med utbyggnad av väg E6 mellan Gläborg och Rabbalshede schaktades och sprängdes det vid en ny trafikplats vid Gläborg. Bohusläns museum upptäckte i ett större schakt, söndergrävda, tidigare ej kända kokgropar, varvid Länsstyrelsen genast meddelades. Bohusläns museum fick i uppdrag att omgående utföra en undersökning och skadedokumentation av fornlämningarna. Undersökningen utfördes den 10 februari 1999. Kostnadsansvarig är Vägverket Produktion Väst.

Syfte

Syftet med undersökningen var att göra en skadedokumentation samt att undersöka kvarstående delar av fornlämningen.

Naturlandskapet

Området ligger strax nordost om Färlevälvens utlopp i Färlevfjorden i den högst belägna och yttre delen av en mindre terrass. Denna har tidigare legat i Färlevfjordens delta.

Omgivet av två bergshöjder, 25 och 50 m höga ligger en sandig pasströskel ca 15 meter över havet.

Fornlämningen som låg direkt intill bergssidan, avgränsades i väst, mot passet av ytterligare en mindre bergshöjd.

Idag går vägen mot Stånge- och Sotenäsen igenom passet.

Området domineras av åker och betesmark med bebyggelsen placerad i övergång till bergens nedre delar. Ytterligare mot nordväst och nordost finns högre berg. Fler av bergen i området har mindre klippöverhäng.

Undersökningsresultat

Området efter framrensning:

Det första, redan grävda, schaktet var 8 m långt, ca 2 m brett och 1,50 m djupt. Det gick inte rakt utan låg mellan ca 1,50-2 m från bergväggen. När profilen rensats syns tre kokgropar (A1-3) liggandes tätt intill varandra (se ritning profil 1). Med maskin justerades profilkanten och grävdes ner till orörd mark.

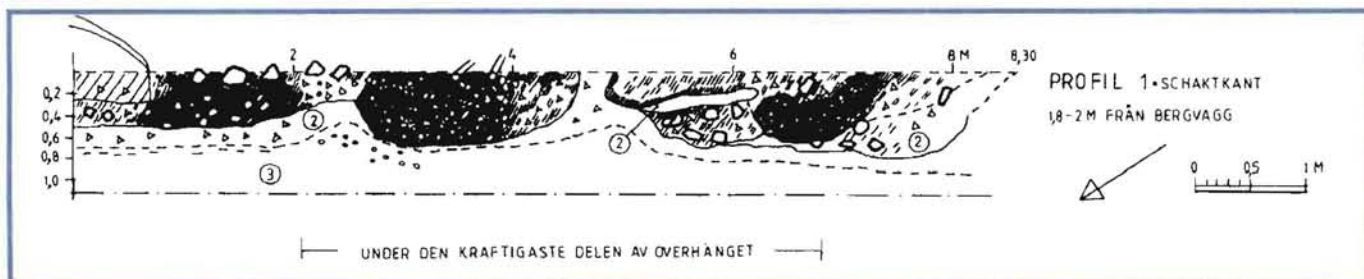
Fotot visar det skadade området efter framrensning.

Schaktgropen innehöll kol och sot ända ut till 3-3,5 m från bergskanten. Lagret var ca 0,7-1 m djupt under ursprunglig markyta. På 1,40 m djup ca 2 m från schaktets norra kant och 2,5 m från bergväggen syntes en sotfläck ca 0,20 m i diam. på botten. Den innehöll 1 svallad, slagen flinta vilken ej tillvaratogs.

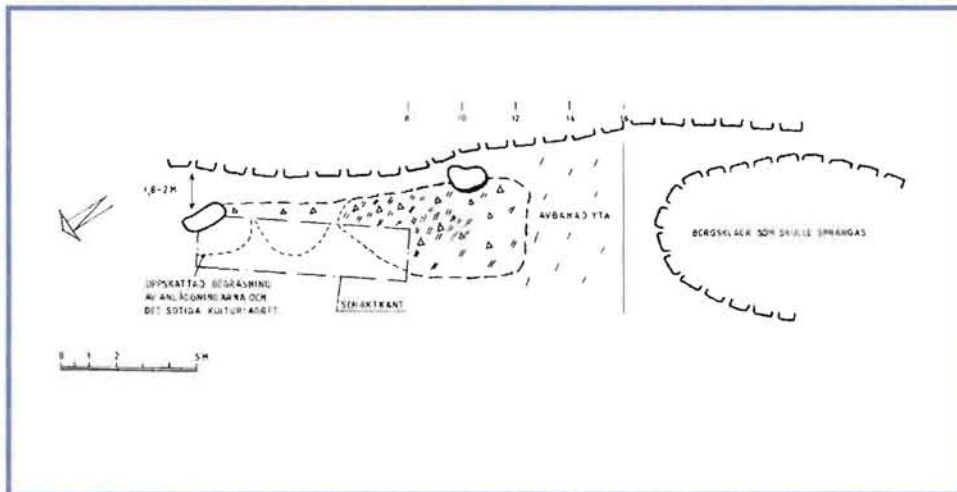
I den norra delen av schaktet låg ett större stenblock, utanför detta fanns inga ytterligare anläggningar.

Profil 1
Anl. 1-3

Avbanad yta:

Söder om schaktet avbanades en ca 8 x 4 m stort område från bergväggen. Ytligt fanns sotsvarta partier och spridda skärvstenar på upp till 4 m från berget. En kraftigare koncentration av sot och skärvsten låg på mellan 2-2,5 m från berget. På ca 0,20 m djup urskildes 3 nya kokgropar (A 4-6) samt två härdar (A 7 & 8). Två av kokgroparna (A 4 & 6) var i ytan ca 3 m diam. Härdarna låg ca 2 m väster om kokgroparna (se plan s. 6). Härdarna snittades och beskrevs och grävdes sedan bort.

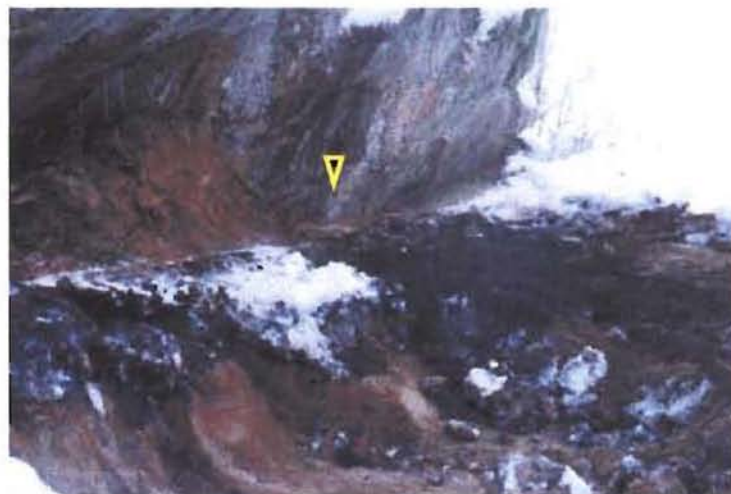

Plan över schakt, avbanad yta och håll

Schakt 1 & profil 1:

Intill bergväggen på 10 m längs schaktet och 2 m ovanför anläggning 6, fanns en flat stenhäll 1,20 x 1 m och 0,15 m hög. Runt hällen var markytan delvis sotig och med en 0,05-0,15 m tjock packning av hårt bränd, skärvig sten. Bland skärvstenen fanns rödbränd silt och en slaggbit (F1). (se plan)

Fotot intill visar schakt 1, abanad yta och stenhällen, markerad med gul pil.

Schakt 2 & profil 2:

Ytterligare ett 10 m långt schakt drogs genom kokgroparna. Det lades ca 1,40-1,50 m från bergväggen. I detta schakts profilvägg konstaterades att 5 kokgropar och en mindre anläggning låg på rad längs bergsväggen (A1-6).

Fotot intill visar schaktprofilen och det avbanade området. Man kan ana att markytan sluttar mot norr. Men framförallt syns bergsidans kraftiga överhäng sträcka sig ut över anläggningsområdet.

Anläggningarna räknade från norr är:

- 1 **Kokgrop**, ca 1,5x1 m och intill 0,60 m djup.
Kraftigt skadad.
Avgränsad i N av större stenblock.
Fyllning av kraftigt sotig sandig silt (L1) och rikligt med hårt bränd skärvsten ned till 0,60 m dj. (se profil 1 & 2).

- 2 **Kokgrop**, ca 2x3 m och 0,80 m dj. Kraftigt skadad.
I ytan större enstaka brända, ca 0,15 m st stenar i sotigpåverkad brun sandig silt. Därunder, på 0,10-0,20 m dj låg en tät skärvstenspackning med kraftigt brända, något mindre stenar fördelade i hela kokgropen. Fyllning av kraftigt sotig sandig silt (L1). Centralt fanns även den horisont med rödbränd, sandig silt. (se foto ovan och profil 1 & 2)

- 3 **Kokgrop**, 1,5x1,5 m och 0,80 m dj. Kraftigt skadad. Ett övre stenfritt, 0,40 m tjockt, brunt, sotigt siltlager (L4) överlagrade en sothorisont. Denna horisont kunde följas in i anl. 4. Under denna fanns ytterligare ett ljus siltlager knappt 0,10 m tjockt.

Först härunder fanns resterna efter en kokgrop.
Av gropen och fyllningen kvarstod ca 0,25 m av L1 med skärvstenspackning mot botten.
(se foto ovan, och profil 1 & 2)

- 4 **Kokgrop**, 1,5x1 m och 0,50 m djup. De övre 0,40 m bestod av samma siltlager som i anl. 3. På ca 0,15-0,29 m dj fanns en skärvstenspackning av ca 0,08 m st stenar. Den sothorisont som fanns i anl. 3, fortsatte ned i botten av packningen på ca 0,50 m dj. Härunder i L2 fanns en koncentration av ca 0,08-0,12 m stora brända stenar.
(se profil 2 och foto sid. 8)

- 5 **Grop/kokgrop?**, ca 0,07 m i diam och 0,40 m dj. Den hade samma fyllning som anl 4 och med samma sothorisont i botten. I dess södra kant fanns en stolphålsliknande sotfläck, ca 0,20 m i diam och ned till 0,45 m dj. Den är tydligast i den undre delen. (profil 2 & foto ovan)

- 6 **Kokgrop**, ca 1,6x2 m och 0,70 m dj. Gropen hade ett plant bottenplan och tydliga nedgrävningskanter. Fyllning i översta 0,20 m av sotig silt. Därunder en tät skärvstenspackning av kraftigt brända, mindre skärvstenar. Lagret var kraftigt sotigt. Mot botten och kanterna låg ett tjockt sotlager med kolbitar. I det underliggande lager 2 fanns enstaka skärvstenar under gropens bottenplan. Lager två som hade mindre sotstråk fortsatte upp mot markytan i söder och i ytan fanns enstaka skärvstenar. (se profil 2 & foto ovan)

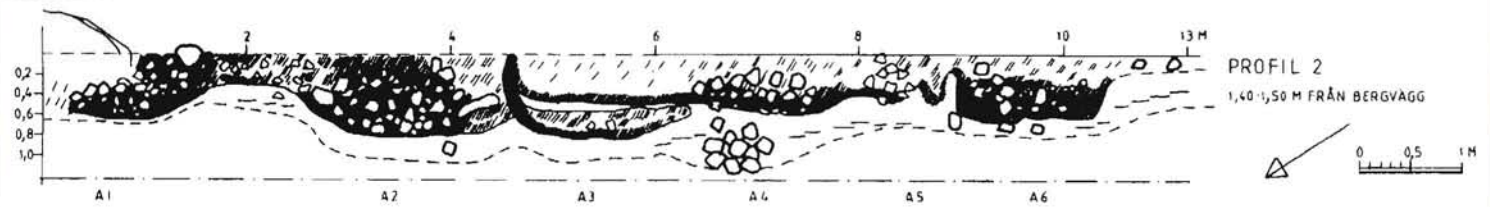

Hällen intill bergskanten, strax bakom anl.6

- 7 **Härd**, 1,5x1 m och 0,05-0,15 m dj. Den hade en packning av kraftigt bränd skärvsten i en fyllning av brun, sotig sandig silt. Härden låg ca 2 m väster om anläggning 4 och 5, på ca 0,20 m djup. (se foto s. 5 & plan s. 6)

Profil 2
Anl. 1-6

UNDER DEN KRAFTIGASTE DELEN AV ÖVERHÄNGET

PROFIL 2
1,40-1,50 M FRÅN BERGVAGG

0 0,5 1 M

- 8 Härd, ca 1 m diam och 0,05-0,1 m dj. Endast botten av härden kvarstod pga av schaktningsarbetena. Härden låg ca 2 m väster om anläggning 6. (se foto s. 5 & plan s.6)

Endast tre av anläggningarna (A 4-6) kunde mätas i ytan men de andra tre, som endast fanns i schaktprofilen, bedömdes ha ungefär samma storlek.

Lagren i anläggningarna (se profil 1 o 2) kan generellt beskrivas:

L1: I ytan och de översta 0,40-0,50 m av fyllningen dominerade sotig sandig silt och skärvsten-skärvstenspackning. Detta lager övergick, ned till ca 0,60 m dj, till mer sotpåverkad, flammig, grusig, sandig silt. Enstaka större, ca 0,1-0,15 m stora skärvstenar.

L2: Flammig, gråbrun, bitvis sotpåverkad, grusig silt, ca 0,1-0,20 m tjockt. Även här förkom skärvstenar spritt i lagret.

L3: Bottenlagret bestod av gul grusig sandig silt

L4: Stenfritt, 0,40 m tjockt, brunt, sotigt siltlager. Fanns i anläggning 3-5.

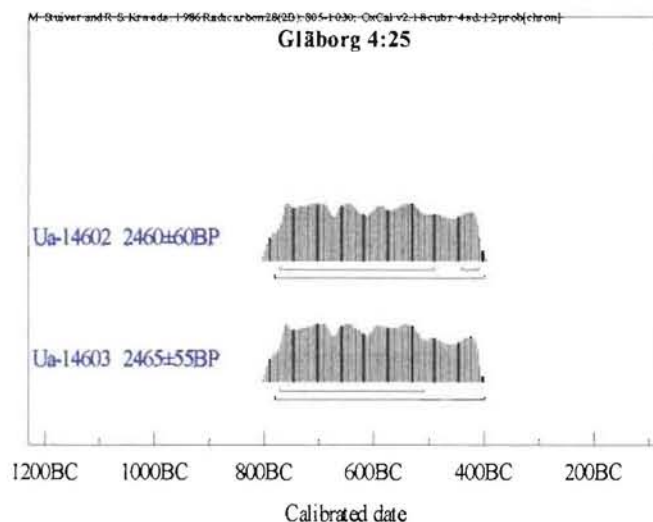
Fynd:

Inga fynd påträffades i anläggningarna.

En *slaggbit* låg intill stenhällen invid berget.

Dateringar:

Kol från två av anläggningarna (anl. 2 och 6) lämnades för C-14 datering. Resultaten gav två samstämmiga dateringar; 780-400 BC, kal. 1 sigma.

Slutsatser

Att bergsväggar med klippöverhäng kan dölja kokgropar är i sig ingen överraskning. Det visar sig allt oftare förekomma i denna del av Bohuslän.

I samband med Raä, UV-Västs undersökningar hösten 1998, knappt 1 km öster om området, påträffats ytterligare ett klippöverhäng med kokgropar och rester efter en ugnskonstruktion. Dateringar från dessa anläggningar föreligger ännu inte när denna rapport skrivs.

Att den för undersökningen aktuella, förhållandevis låga bergsryggen, varit lämpad för eldrelaterade aktiviteter bör inte överraska. Med tanke på det utmärkta läget; skyddet under överhänget, i övre delen av passet, med lokalisering utemot fjorden och i skydd innanför en mindre bergsklack, har platsen kunnat utnyttjats intensivt. Sannolikt har de 6 kokgroparna inte varit i bruk samtidigt. Åtminstone en anläggning överlagrar en annan (Anl. 3 o 4). Anläggning 3 har uppenbarligen översandats vid något tillfälle.

De två nästan identiska ^{14}C resultaten visar att dateringarna ligger mellan 780-400 BC, kal. 1 sigma. Anläggningarna har således varit i bruk under slutet av bronsåldern och möjligen något in i början av förromersk järnålder.

Inte i någon av anläggningarna förekom fynd. Det kan bero på fler orsaker; tex. vilken typ av aktivitet som skett runt, samt funktionen hos, anläggningarna. Inte minst viktigt är det förhållande under vilket undersökningen gjordes. Förutom att marken var snötäckt och tjälen ca 0,15 m tjock grävdes anläggningarna ut med grova redskap, grävmaskin och genom att hacka fram ytan med skärslev. I anläggning 4-6 kunde profilen rensas mer noggrant då sanden där var mjuk. Inte heller här påträffades fynd.

Till vad användes kokgroparna?

Sannolikt har de varit knutna till aktiviteter vid eller i Färlevfjorden.

Både den anläggning som hade en översandningshorisont och läget, vid en mindre pasströskel på ca 15 möh, indikerar att platsen varit strandnära. Det indikerar även att det i slutet av bronsåldern varit mindre transgressionsförlopp som överlagrat de strandnära anläggningarna.

Anläggningarna är djupa och förhållandevis likartade i storlek. De ligger på rad längs bergsväggen i skydd för väder och vind. Frågan är om de haft olika funktion under samma användningstillfälle eller om nya gropar gjorts vid enskilda tillfällen. Den mindre anläggningen (anl. 5) kan ha haft ett speciellt syfte där den låg mellan de större. Kokgroparnas kraftiga skärvstenspackningar och de kraftigt brända stenarna talar för hög hetta och antingen snabb avkyllning eller återupprepad användning under längre tid.

Definition, funktion samt dateringar av gropar med hårt brända stenar och tjock kol- och sotpackning har diskuterats i flera sammanhang. Anläggningarna uppmärksammades redan i slutet av -50 talet i de nordliga delarna av landet. Under senare år har även i västsverige ett flertal undersökningar gjorts av såväl ensamliggande som system av kokgropar samt kokgropar i samband med

bosättningslämningar. Inte sällan är anläggningarna fyndtomma.

Enligt Norberg (s 14-16) kan man indela groparna i tre funktionsgrupper; praktiska, kultiska och som sekundära resultat av aktiviteter (exv. avfallsgrop och kolningsgrop). Vanliga tolkningar är att de haft med uppvärmning, matberedning och torkning att göra men även för utvinning av fett etc. I "kultiska" sammanhang kan de ha använts för gravläggning men även matlagning och eldning i samband med riter.

Utifrån olika storlek, innehåll och konstruktion betecknas de olika; kokgropar, skärvstensgropar, härdgropar, torkugnar mm. En och samma grop kan dock haft olika funktion i olika sammanhang och dessutom "byggts om" och därför ändrat utseende.

Beroende på vilken datering groparna fått, har funktionsbestämningen varierat. I västsverige anses kokgropar generellt tillhöra yngre bronsålder-äldre järnåldern (Claesson -98), vilket också är dominerande i Danmark. Men om man ser till de nordliga delarna i Sverige finns eldrelaterade gropar även under äldre och yngre stenålder. Med tanke på att skärvsten är vanligt inte bara på direkta boplatser, bör man givetvis kunna utgå från att upphettning, oavsett syfte, kunnat ske både på markytan och i gropar på de flesta platser i landskapet. Kanske är orsaken till det begränsade tidssnittet att de platser som undersökts sker i exploateringsområden som uppodlats i sen tid och som ligger på de nivåer i landskapet där framförallt brons- och järnålderns aktiviteter skett. Om man i högre grad undersökte skogsområden och andra geografiska/topografiska nischer kanske även den äldre förhistoriens gropanläggningar skulle framträda även i västsverige.

För att återgå till de sex kokgroparna vid Gläborg 4:25, faller de tidsmässigt väl in i mönstret att de varit strandnära och nyttjats under yngre brons- äldre järnålder. Däremot har vi ingen möjlighet att ytterligare få reda på hur platsens inre struktur sett ut och groparna funktion i relation till denna.

Även om det inte fanns fler anläggningar i det undersökta området utesluter inte det möjligheten att det både fanns fler och andra lämningar i dess närhet. Då både tidsbrist och väderleksförhållande omöjliggjorde vidare undersökning avslutades undersökningen när skymningen föll. Påföljande dag sprängdes bergsklacken bort, jordmassorna schaktades ur och området var inte längre möjligt att undersöka.

I och med att undersökningen avslutats är fornlämningen att anses som borttagen. Däremot kommer sökandet efter klarhet i denna ouppklarade fornlämningskategori fortsätta.

Uddevalla den 14 maj 1999

Åsa Algotsson

Sammanfattning

I samband med ombyggnad av väg E6, sträckan Gläborg-Rabbalshede, påträffades utanför tidigare ej utrett område, en ny fornlämning. Orsaken var att sprängningsarbetens för en ny påfart påbörjats. Bohusläns museum upptäckte i ett 8 x 2 m stort urschaktat område, direkt nedanför ett ca 35 m långt klippöverhäng, ett kraftigt sotpåverkat område. På uppdrag av länsstyrelsen gjordes en skadedokumentation och undersökning av fornlämningen som tidigare ej varit känd.

Undersökningen gjordes i snö och -6 graders kyla. Med hjälp av grävmaskin rensades profil och omgivande makyta fram. Schaktprofiler ritades och område och anläggningar fotograferades. Prover togs för C-14 datering som visade att anläggningarna främst varit i bruk under yngre bronsålder.

Området var beläget på ca 15 möh, i den högst belägna och yttre delen av ett mindre pass, omgivet av två bergshöjder. Fornlämningen som låg direkt intill bergsidan avgränsades i väst, mot passet av ytterligare en mindre bergshöjd.

Resultat: Längs ca 13 m direkt nedanför bergssidans kraftigaste överhäng låg minst 6 kokgropar på rad. Tre av dessa var skadade av schaktgropen och synliga i profilkant. De övriga tre togs fram med hjälp av grävmaskin. Anläggningarna hade en storlek av ca 1,5-2 m och var mellan 0,50-0,80 m djupa. Alla hade fyllning av kraftigt sotig, sandig silt och rikligt med hårt bränd skärvsten. Stenarna var överlag < 0,06 m stora men enstaka större, brända stenar låg ytligt i några av anläggningarna. Tre av anläggningarna hade mycket täta stenpackningar. Inga fynd framkom. Kol och makroprov togs i 4 av dem.

Omkring 2 m utanför anläggningarna fanns två härdar om ca 1,5 m diam och 0,05-0,15 m djupa. Inte heller här påträffades fynd.

Intill bergsfoten, strax bakom kokgrop nr 6, låg en ca 1,5x1 m stor plan häll. Runt denna var marken kraftigt sotig med skärvsten. En mindre slaggbit påträffades här tillsammans med kraftigt elpåverkad silt/bränd lera?

Fornlämningen hade till största delen redan blivit sönderschaktad innan den upptäcktes. I botten av det ca 1,50 m djupa schaktet fanns enstaka sotpartier. Det är inte uteslutet att ytterligare kokgropar funnits på platsen.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens beslut, Dnr:
BM Dnr:

Fornlämnings nr: ny
Fastighet: Gläborg 4:25
Socken: Håby
Kommun: Munkedal
Län: Västra Götaland
Landskap: Bohuslän

Ekonomiska karta: 8180
Koordinater: X 6492,75 Y 1254,45
Koordinatsystem: Rt 90 2,5 gon V
Höjd över havet: 15

Uppdragsgivare: VV Produktion Väst
Kostnadsansvarig: VV Produktion Väst
Ansvarig institution: Bohusläns Museum

Personal: Åsa Algotsson
Fältarbetstid: 10/2 1999
Undersökt yta: 64m²

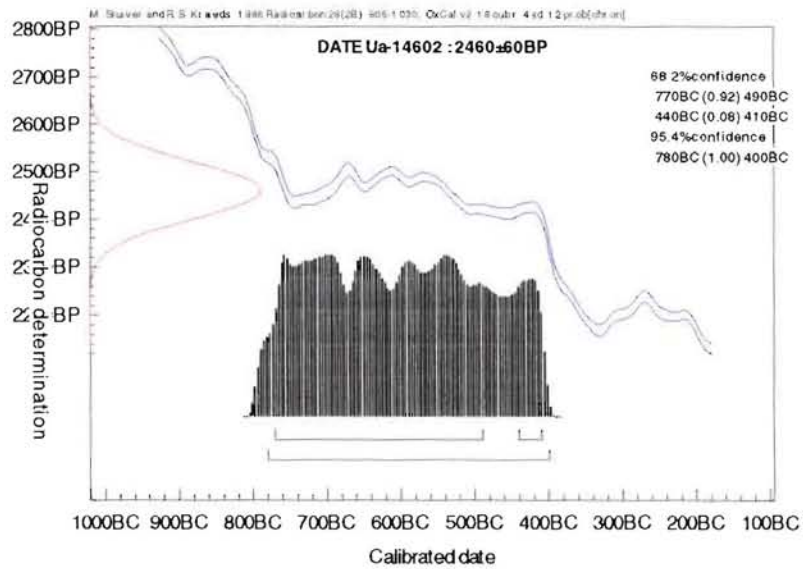
Datering: 2465-2450 BP
Typ av fynd: inga fynd
Ritningarförvaras på Bohusläns museum.

Renritning: Anette Olson
Redigering och layout: Åsa Algotsson
Foto: Åsa Algotsson

Litteraturhänvisningar

- Claesson Pia 1998 Kokgropar från järnåldern vid Sunningeleden. ur: Gravar och kokgropar vid Sunningesund. Arkeologiska undersökningar för motorvägen Lerbo-Torp. Del 2.sid. 57-70.
Arkeologiska resultat UV Väst Rapport 1998:3.
RAÄ och Bohusläns museum.
- Norberg. Erik 1996 Gropanläggningar med uppvärmd sten. Konstruktioner och funktioner hos skärvstensgropar i mellannorrlands inland under förhistorisk och historisk tid.
*C-uppsats i arkeologi.*Umeå.

Anläggning 2

Anläggning 6

